

26.86x33.1	1/2	עמוד 20	השבוע	21/04/2023	85806857-7
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

צילום: יהושע יוסף

הניסא הכחול רן פוני

"בעבר הנפת הדגל נתפסה כלאומנית מדי, אבל ההפגנות הפכו אותה לגורם מאחד. זו תפנית מעניינת"

בתנועה הציונית.

"היה זה הרצל שהבין את חשיבות הדגל לקידום רעיונות התנועה הלאומית שהקים. הרצל אף נטל על עצמו את כובע המעצב ושרטט דגל שאותו הוא תיאר בספרו 'מדינת היהודים'. זהו דגל לבן שבמרכזו ששה כוכבי זהב בקודקודי מגן דוד ולמעלה עוד כוכב זהב מזהיר. שבעת הכוכבים מסמלים את שבע שעות יום העבודה של היהודי החדש בארצו, סמל סוציאליסטי מובהק של התקופה."

אבל החצעה של הרצל לא התקבלה. דוד וולפסון טען בקונגרס הראשון בבזל כי אין צורך לחפש דגל, כי לעם היהודי כבר יש דגל.

"ואז הוא הוציא את טליתו ונופף בה לעיני הצירים. זה סיפור שהתפתח שוב ושוב, אבל אין לדעת כמה הוא מדויק. כך או כך, בהמשך, מספר וולפסון, הוא הזמין דגל בצבעי הטלית – כחול ולבן, ובמרכז שוב סמל המגן דוד. אך למען האמת, דגל בעיצוב דומה הונף עוד טרם הקונגרס, ב-1885, בידי ישראל בלקינה, מייסדי תנועת הביל"ויים, לרגל חגיגות השנה השלישית לייסוד ראשון לציון. עוד קודם הסופר היהודי האוסטרי לודוויג אוגוסט פרנקל פרסם ב-1864 שיר המוקדש ל'צבעי ארץ יהודה', ובו כתב שצבעי הארץ האהובה הם 'תכלת-לבן הם גבולות יהודה'."

מדוע בעצם נבחר מלכתחילה צבע הדגל? "הכחול, או התכלת ליתר דיוק, נבחר בשל חשיבות פתיל התכלת בציצית. הוא נבחר גם בשל השימוש בתורה – צבע נדיר ויקר במלאכת המשכן, כמתואר בתורה. מהרגע שבו דגל הכחול-לבן עם המגן דוד אומץ בידי התנועה הציונית, דימויו התפשט במהירות בכל רחבי העולם היהודי – תחילה באירופה, אחר כך ארה"ב, ובהמשך הגיע גם לקהילות היהודיות בארצות האסלאם, כדוגמת מרוקו, תוניסיה, לוב, איראן ועיראק."

פרט לעניין הצבע ולחצעות הקודמות של התנועה הציונית, בסופו של דבר דנה הממשלה הזמנית בארץ בשאלת עיצוב הסמל והדגל, והאזרחים סייעו בכך. "זמן קצר לאחר הכרזת העצמאות, ב-8 ביוני 1948, פורסמה מודעה מטעם הממשלה הזמנית, המזמינה את אזרחי ישראל להגיש הצעות לסמל ולדגל. בחירת הסמל הולידה לבטים וחילוקי דעות רבים, ואילו מתווה הדגל וצבעיו התקבלו באופן מהיר ופשוט יותר. לציבור נאמר

מהו דגל ברמה הפסיכולוגית? "כפי שכבר טען הרצל, הדגל הוא סמל של עצמאות, זהות וגאווה לאומית. בתחרויות ספורט ספורטאים מת' עטפים בדגל מדינתם, למשל. מצד שני, דגל המדינה יכול לסמל כעס ומחאה על המדינה שלך, כמו בת' קופת מלחמת וייטנאם בארה"ב. לבני מדינות במצב של סכסוך או לוחמה דגל מדינת האויב מגלם תחושות שנאה ובוז, ושריפתו או ביזויו בציבור הם סובלימציה של רגשות אלה."

לדגל, אם כן, משקל פסיכולוגי כבד בחיי אומה. אני מניח שגם החצעות לשינוי הנשמעות מעת לעת מייצרות השפעה תודעתית. מה דעתך על אותן חצעות?

"באופן אישי, אני נגד. גם מפני שאני מכבד את הרז'ות הקודמים והמסורת שהורישו וגם משום שאני אוהב נוסטלגיה. היה לי קשה מאוד כאשר סמל האוניברסיטה העברית, שנוצר ב-1954, או סמל מוזיאון ישראל, 'ש' דרגו' בשנים האחרונות למען הדור החדש."

לאן נעלמו כוכבי הזהב?

הזכרת את מסורת הדורות הקודמים. אם נלך אחרי' ננית לתקופת המקרא, למשל, הרי שאז משמעות הדגל היתה שונה מזו שאנו מכירים כיום. "אמנם המילה 'דגל' מופיעה פעמים אחדות במק' רא, אך כאמור במשמעות שונה מהיום. בספר במדבר מתוארת חניית שבטי ישראל ונכתב שם למשל 'ויסע' דגל מחנה בני יהודה בראשונה לצבאתם'. ברור כי אין הכוונה לדומם הנוסע בכוחות עצמו. לדעת חוקרי לשון, הכוונה לקבוצת אנשים או יחידה צבאית גדולה."

"גם בשיר השירים מופיע דגל: 'הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה', והפרשנים נחלקו מהו 'דגל האהבה'. לציון 'דגל' במונח המודרני השתמש המחבר המקראי במילים 'אות' או 'נס'. וכבר לגבי החניה במדבר נאמר 'איש על דגלו באתות לבית אבתם' – דהיינו לכל מחנה, דגל של אחד השבטים היה אות עם סימן וצבע מיוחד, או כפי שרש"י מפרש – 'מפה צבועה'."

באלמנט לאומי של ממש נתקלנו בדגל רק במאה ה-19. באותה תקופה הוא גם עורר לא מעט מחלוקת

סרוס' שלום צבר, לקראת יום העצמאות ה-75 נראה שאני' חנו בתקופה שבה הדגל הפך, יותר מאי-פעם, למרכזי ומש- מעותי בציבוריות הישראלית. מהו מעמדו של הדגל במדינת ישראל כיום?

"לדגל מקום חשוב בהווה הישראלית – שימוש בכל הטי' קסים הממלכתיים, ימי הזיכרון, העצמאות, יום השואה, וכן בטקסים צבאיים יומיומיים או חגיגיים שבהם רבים מאיתנו משתתפים. בתחום הפרט, ניתן לומר שהנפת דגלים בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה היתה נחלת הציבור הרחב: בבית הספר של ילדותי הונף דגל המדינה מעשה שגרה, ו'כל הארץ דגלים-דגלים' אינה רק שורה משיר אלא תיאור מציאות עבור הילדים שגדלו על מקראות גרושות בתמונות דגלים לכבוד יום העצמאות. "קישוט המרפסות בדגלים – לא רק דגלי המדינה אלא של יחידות צה"ל ומפקדיו וראשי המדינה – נפוץ ביותר בשנות ה-50 וה-60. דעיכה במגמה זו חלה לאחר מלחמת יום הכיפורים, והנפת הדגלים וזהה אכן יותר ויותר עם הימין ועם תפיסת הלאום המסורתית יותר."

אלא שבימינו אנו זיהוי הדגל אינו משויך כבר לימין בלבד, ועושה רושם שהדגל נכנס למרכז המח- לוקת הציבורית בישראל. האם ההפגנות מעלות על נס את מעמדו או שמא הופכות אותו למובן מאליה? "לדעתי, ההפגנות עושות טוב לדגל. הוא חזר לאופנה ונעשה בו שימוש גם בשמאל, כאמור, ציבור שמסורתית פחות השתמש בו לאורך השנים. מעבר לכך, נוכח כל הוויכוחים על הרפורמה הדגל הפך לגאווה לאומית ול- גורם מאחד. זו תפנית מעניינת, כי אני מזכיר לך שתי מיד אמרו שבארץ, בניגוד לארה"ב, הנפת הדגל נתפסת כלאומנית מדי. כעת היא הפכה לקונצנזוס."

במצב הנוכחי יש בכוחם של הדגלים ליצור איחוד בתוך העם?

"אני סבור שכן, משום שהדגל מעורר את הזדהות האנשים עם המדינה. הוא מעורר את המשותף ולא את השונה. בכך יש בכוחו לשפר את הקרע בעם, הרבה בז' כות הנוסטלגיה שהוא מייצר, נוסטלגיה שלכאורה אבדה בציבור הכללי."

שלום צבר
חוקר אמנות יהודית ופולקלור
 פרופסור (אמריטוס) בחוג לתולדות האמנות ובתוכנית לפולקלור ותרבות עממית באוניברסיטה העברית בירושלים.
 במחקריו עוסק בהיבטים שונים של תולדות האמנות היהודית, ובתרבות ולתפוצותיה

27.2x32.84	2/2	21	עמוד	השבוע	21/04/2023	85806856-6
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790						

"הדגל מעורר את זהות האנשים עם המדינה, הוא מעורר את המשותף. בכך יש בכוחו לשפר את הקרע בעם, הרבה בזכות הנוסטלגיה שהוא מייצר, שלכאורה אבדה בציבור הכללי. הסמלים הלאומיים חזקים יותר מכל מה שנראה ברשת חברתית כזו או אחרת"

צילום: 17/17

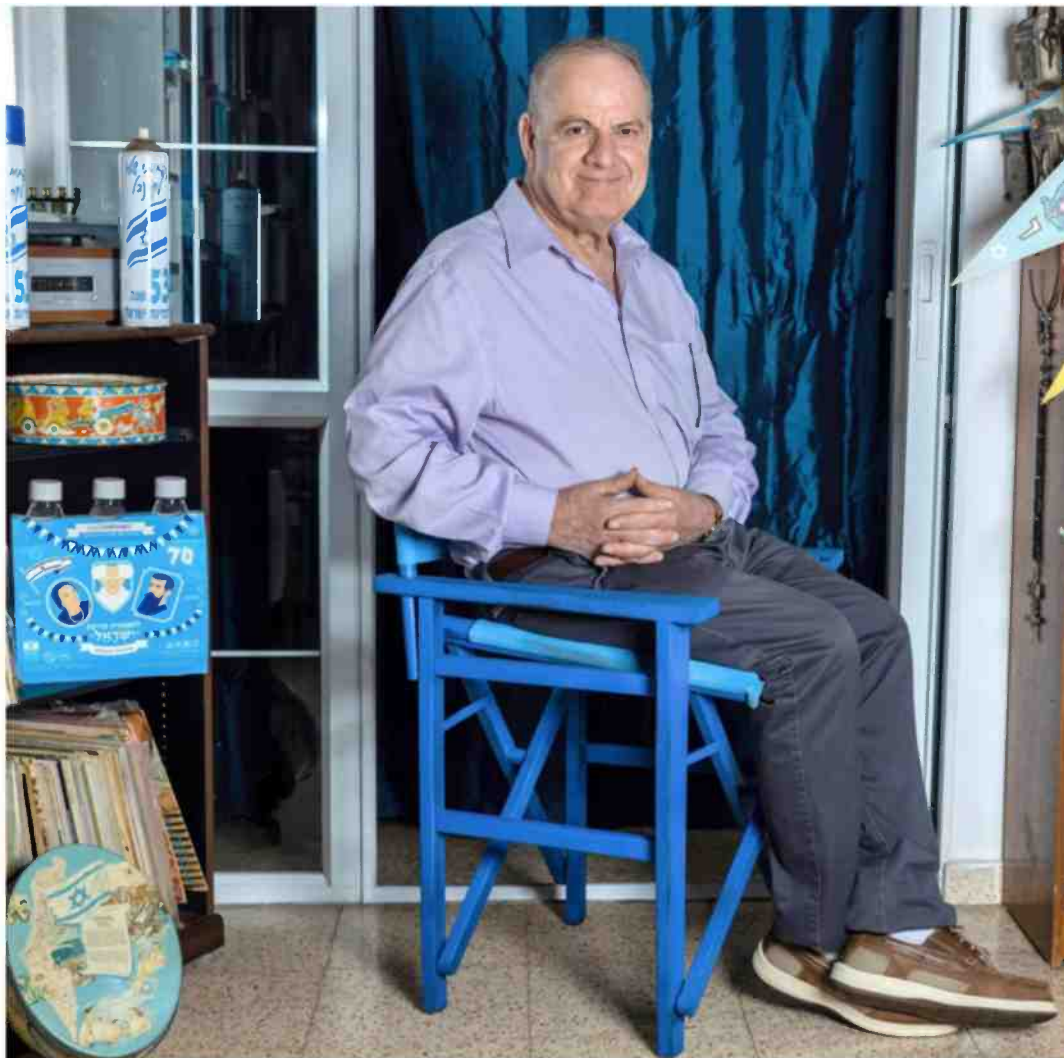

אקט לא מודע של הסכמה? מחאה נגד הרפורמה בת"א

צילום: אי.פי

סובלימציה של כעסים. מלחמת וייטנאם

נטל את כובע המעצב. הרצל

"למגן דוד החלו לקרוא בשמו בעיקר סביב הפן המאגי. דהיינו, דימוי להגנה למי שנושא קמע מצויר הקרוי על שם דוד המלך. האירוניה היא שמה שתרם אולי יותר מכל לקיבועו של המגן דוד כסמל היהודים הוא שעוצב בדמותו"

ברכת כהנים בכותל

סיפור המגן דוד מעניין פי כמה כן, כפי שצינת, בתחילת דרכו ההיסטורית כלל לא היתה לו משמעות סמלית.

"וזה מפתיע למדי. אף אחד מהיהודים שהשתמשו פה ושם בעבר בצורת הכוכב המשושה - הקסגרמה בלור עזית - לא פילל שזה ייהפך לסמל החשוב ביותר של העם היהודי בדורות האחרונים. דימוי של כוכב משושה מופיע כבר בתקופת התלמוד, למשל בעיטורי בית הכני סת העתיק של כפר נחום על שפת הכנרת. אך אף אחד לא ייחס לו משמעות או קרא לו 'מגן דוד' במשמעותו הסמלית כיום. בימי הביניים אף עיטר דימוי זה לא רק מסגרים אלא גם כנסיות".

אז מתי בעצם החלו יהודים לקרוא להקסגרמה "מגן דוד"?

"החלו לקרוא לו כך בעיקר בהקשר מאגי. דהיינו, דימוי להגנה למי שנושא קמע מצויר בצורה זו הקרויה על שמו של דוד המלך, שלא רק ניצח את אויביו בקרב רבות רבים אלא היה גם איש רוח אמוני ונביא. התפוז זה של הדימוי הלכה וגדלה בעולם היהודי והוא קישט ספרים, מצבות קבורה, תשמישי קדושה וכן הלאה. עד המאה ה-19 הוא כבר הפך לדימוי נפוץ בקרב קהילות יהודיות, הן באירופה והן בארצות האסלאם. תפוצתו הרחבה גרמה בסופו של דבר שייבחר כסמל לאומי יהודי, כאמור. האירוניה היא שמה שתרם אולי יותר מכל לקיבועו של המגן דוד כסמל היהודים והיהדות הוא הטלאי הצהוב הנאצי שעוצב בדמותו".

לסיכום, אם לחזור לדגל ולתחילת השיחה בינינו, שפע של דגלים לאומיים במרחב הציבורי הוא דבר חיובי או שמא יש לו השלכות מסוג אחר?

"כחוקר אמנות אני נהנה לראות אנשים עם דגלים. סמלים חזותיים הם דבר חשוב. הם חשובים בעידן חזרתי של רשתות חברתיות, וחשובים אף יותר בומני מה- ליקת כמו עתה. ודווקא בומני מחלוקת שכאלה אנחנו חוזרים לבסיס ונזכרים בסמלים הלאומיים החשובים ביותר המייצגים את המסורת, הלאום, הנוסטלגיה. אלה סמלים ויזואליים חזקים יותר מכל מה שנראה ברשת חברתית זו או אחרת. הם נגישים, לציבורים גדולים קל להזדהות איתם, וכפי שאמרתי - אני סבור שיש בכוחם לאחד אותנו".

להצעות ולתגובות: Ranp@israelhayom.co.il

מעין קול קורא להצעות לסמל המדינה, שם נכתב בפירוט עליו לכלול "מנורה בעלת שבעת קנים ושבעה כוכבים".

"להמנה נענו רבים והוגשו מאות הצעות, אשר שייכו במנורה עיצובים חדשניים לצד דימויים היסטוריים אחרים, למשל אריה שואג או לוחות הברית. ההצעות גם שיקפו את אירועי התקופה. כך, למשל, אחד המציעים כתב: 'אם הסמל שלי יתקבל, התנאי שלי הוא דירה של שני חדרים עם כל הנוחיות בתל אביב או בשיכון של עולים חדשים בשכונת זבלאווי. אנו שלוש נפשות, מהם שני עולים חדשים, ועומדים בלי דירה. אני מקווה שתקבלו את ציורי וגם תמלאו את בקשתי".

"הלבטים של הוועדה ביחס לבחירה היו רבים, ויש בה אחר ישיבה נוהלה בוויכוחים. שלא כמו סמל המגן דוד שאין לו שורשים ביהדות או משמעות דתית, סמל המנורה עמוס משמעויות והקשרים דתיים, ועל כן רבו המחלוקות כאשר לעיצובו".

אילו הצעות הגיעו לשלב הסופי?

"שלוש הצעות של מעצבים בכייהם הגיעו לשלב הסופי, וביניהן למשל ההצעה היפה של איתמר דוד וש- כטר המשלבת בין עבר והווה: במרכז מנורה ניצבת על תלת-דגל כמו בדימויים מבתי הכנסת העתיקים, מתחתיה הכתובת 'שלום על ישראל' המוקפת בשופר ולולב, ומעל המנורה שבעה כוכבי מגן דוד.

"בסופו של דבר, האחים המעצבים גבריאל ומקסים שמיר זכו במקום הראשון לאחר שעיצבו מנורה בגר- פיקה מודרניסטית. עם זאת, הם נשלחו לעשות 'שיעורי בית' ולעצב מחדש. במקום הדימוי העכשווי שובצה כעת המנורה מקשת טיטוס, ומשני עבריה ענפי זית - הסמל שנבחר לסוף, ייתכן בהשראת דברי הנביא זכריה על המנורה באחרית הימים".

אולם ההחלטה על עיצוב הסמל לא עברה באופן חלק לחלוטין.

"אכן, בחירת הסמל התקבלה בתגובות נגד. בהיבט הדתי, הרב הראשי יצחק הלוי הרצוג, סבו של הנשיא, טען שהמנורה של קשת טיטוס, שעוצבה בידי אמן רומי זה, תואמת רק בחלקה את מנורת המקדש ההיסטורית. בהיבט החילוני, גרשום שוקן, עורך 'הארץ', תקף את המעצבים ואת חברי הוועדה בשל חוסר טעם או הכנה כטיפוגרפיה ובעיצוב".

כי על הדגל להיות ב'צבעי תכלת ולבן', ובגוף הדגל 'מגן-דוד או שבעה כוכבים (והב או צבע אחר)'. עשרות הצעות הוגשו, ומתוך מגמה להפריד בין דגל הציונות לדגל המדינה - בחרה הוועדה בהצעת אחד הגרפיקאים הישראליים המובילים באותן שנים, אוטה ואליש, מי שגם כתב בכתיבה קליגרפית את מגילת העצמאות".

אבל הצעתו - שלושה פסים בגודל שווה עם כוכבי זהב בדמות מגיני דוד - לא הפכה לדגל שלנו, בידוע. "המלצת הוועדה לדגל של ואליש לא נראתה מתאימה למועצת המדינה, אשר לטשה עיניים לדגל הציוני המוכה, והיא הקימה ועדה משלה לצורך העניין. חברי הוועדה נפגשו עם מנהיגים ציונים בחו"ל ובארץ, והשתכנעו שאין סתירה בין דגל הציונות ודגל מדינת ישראל וכי חרו בו. הכרזה רשמית על דגל מדינת ישראל פורסמה לבסוף בעיתון הרשמי של הממשלה הזמנית בסוף אוקטובר 1948".

מתי הונף לראשונה באופן רשמי דגל ישראל כפי שאנחנו מכירים כיום, ומה הסיפור מאחורי הנפתו? "למחרת קבלתה של ישראל לאו"ם כחברה ה-59, ב-12 במאי 1949, הניפו ברחבת מטה האומות המאוחדות משה שרת, שר החוץ של ממשלת ישראל הראשונה, ואבא אבן, נציג ישראל באו"ם, את דגל ישראל שהוכן בקפידה בארה"ב".

והודשיים קודם לכן נרשמה עוד הנפה איקונית. "נכון. במהלך מלחמת השחרור, במאוס 1949, חיילי חטיבת הנגב השלימו את כיבוש אום רשרש, היא אילת, ובאין בידם דגל המדינה הצעירה לקחו בד לבן וציירו עליו בדיו את הפסים והמגן דוד. הנפת הדגל, שצולמה בידי מיכה פרי, הפכה לאיקונו מובהקת של מלחמת העצמאות, ורבים השוו אותה לתצלום המפורסם מ-1945 של הנפת הדגל האמריקני באיוו ג'מה - סמל הניצחון במלחמת העולם השנייה. למרבה הצער, דגל הדיו ההיסטורי לא נשמר ולא ידוע מה עלה בגורלו".

מאגיה שצברה תאוצה

עוד נדבך מעניין נע סביב ההצעות שהתקבלו סביב עיצוב הסמל הלאומי והפולמוס סביבו, כפי שצינת קודם לכן. מועצת המדינה הזמנית פרסמה